

คิดอย่างปราชญ์ กระบวนการวิภาษวิธี : โซเครตีส

Thinking wisely, Dialectical method: Socrates

สุทน ทองเล็ก¹

Suthon Thonglek

Received: March 19, 2019

Revised: May 30, 2019

Accepted: June 10, 2019

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาปรัชญาของโซเครตีส 2. ศึกษาแนวคิดของโซเครตีส และ 3. เพื่อศึกษากระบวนการวิภาษวิธี โดยทำการศึกษาจากเอกสารปฐมภูมิ และตำราวิชาการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง และนำข้อมูลมาวิเคราะห์สรุปผลในเชิงพรรณนา

ผลการศึกษาพบว่า

1. ปรัชญาของโซเครตีส ได้แก่ ราชาปราชญ์ เป็นผู้ปกครองที่ดี ปราชญ์เป็นบุคคลที่มีความรู้ เป็นบุคคลที่มีคุณธรรม และส่งเสริมให้ประชาชนทำดี

2. แนวคิดของโซเครตีส ได้แก่ ปัญญา (Wisdoms) หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับความดี ความกล้าหาญ (Courage) หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่เราควรกลัวและไม่ควรกลัว ควบคุมตนเอง (Temperance) หมายถึง การมีชีวิตตามทำนองคลองธรรมคุณงามแห่งความดี และความยุติธรรม (Justice) หมายถึง การแสดงออกในรูปของการกระทำที่เคารพสิทธิของคนอื่น และการไม่ยอมทำ ความชั่วต่อผู้อื่น

¹ ภาควิชารัฐศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Department of Political Science, Faculty of Social Sciences Mahachulalongkornrajavidyalaya University

3. กระบวนการวิภาษวิธี (Dialectic) หลักการที่สำคัญของกระบวนการนี้คือ การนำข้อเสนอที่มีเหตุผล (Thesis) และข้อคัดค้าน (Antithesis) มาหักล้างกัน หลักการนำไปใช้ ค. ย่อมาจาก คิด หมายถึง การคิดคำนึงหารายละเอียดประเด็นต่าง ๆ ของปัญหา ข. ย่อมาจาก วิเคราะห์ หมายถึง การพิจารณาประเด็นต่าง ๆ ว่ารายละเอียดต่าง ๆ นั้นถูกต้องหรือไม่อย่างไร ย. ย่อมาจาก แยกแยะ หมายถึง การแตกรายละเอียดออกเป็นส่วน ๆ และจัดกลุ่มในกลุ่มที่มีประเด็นลักษณะเดียวกัน

คำสำคัญ: คิดอย่างปราชญ์, กระบวนการวิภาษวิธี, โสเครตีส

Abstract

The objective of this article is 1. to study the philosophy of Socrates 2. to study the concept of Socrates and 3. to study dialectical processes by studying from primary documents and other related academic texts and use the data to analyze and summarize the results in descriptive

The study revealed as the following:

1. The philosophy of Socrates is that the wise king is a good ruler. Guru is a person with knowledge. Is a person with virtue and encourage people to do good.
2. The concept of Socrates is wisdom meaning knowledge about goodness. Courage means knowledge about things that we should fear and should not be afraid. Temperance means sanctioned life and justice means expression in the form of actions that respect the rights of others and refusing to do evil to others.
3. Dialectic method is the important principle of this process is applying a rational proposal (Thesis) and objections (Antithesis) come to clear each other. Principles of use. T. Thinking (T) meaning thinking, looking for details of various issues. Analysis (A) means referring to considering various issues whether the details are correct or not. Discrimination (D) means the breakdown into sections and groups with the same issues.

Keywords: Thinking wisely, Dialectic method, Socrates

บทนำ

โซเชียลมีเดียเป็นปรัชญาเมธีที่ยิ่งใหญ่คนหนึ่งของโลก เป็นปรัชญาเมธีที่มุ่งเน้นในการแสวงหาและคุณค่าแห่งปัญญา เมื่อสมัยเด็ก โซเครตีสได้รับการศึกษาน้อยมาก แต่เป็นผู้ที่แสวงหาความรู้ โดยเฉพาะการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับศีลธรรมและดวงวิญญาณ ทำให้มีความรู้แตกฉานประกอบกับเป็นผู้ที่มีความมุ่งมั่นแสวงหาปัญญาอย่างต่อเนื่อง จึงได้รับการยกย่องว่าเป็นวีรบุรุษด้านศีลธรรมคนหนึ่งของโลก (Husnana11, 2562) เยาวชนรุ่นใหม่เกิดปัญหาเรื่องสมาธิสั้น ไม่สามารถจับอยู่กับเรื่องราวอะไรได้นาน ๆ เสพสิ่งต่าง ๆ แบบฉาบฉวย ไม่สามารถที่จะใช้เวลาคิดวิเคราะห์แยกแยะ เจออะไรก็เชื่อหมด ยกตัวอย่าง เช่น 1) เห็นโพสต์ในเครือข่ายสังคมแล้วก็คลิก Like หรือ favourite ไปโดยไม่ได้อ่านจริง ๆ แต่คลิกด้วยความเคยชิน หรือบางทีก็คลิกเพื่อบอกว่า “ฉันอ่านแล้วนะ” 2) คอยนั่งลุ้นว่าจำนวน Like ของโพสต์เราจะจะมีเท่าไร หรือเกิดความคับแค้นน้อยเนื้อต่ำใจเมื่อมีจำนวน Like น้อยกว่าโพสต์ภาพหล่อแหลม 3) มักจะชอบแชร์สิ่งที่ตนคิดว่าเข้าท่าออกไปโดยไม่เคยให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า ทำไมจึงแชร์สิ่งนั้นต่อไป (ไม่มีความเห็นส่วนตนประกอบไปด้วย) 4) เห็นโพสต์ว่าสิ่งนั้นดี สิ่งนี้รักษาโรคได้ สิ่งนั้นเป็นเช่นนั้น เช่นนี้ แล้วก็รีบแชร์ออกไปโดยไม่ศึกษาเสียก่อนว่าโพสต์ดังกล่าวเป็นความจริงหรือไม่ (แล้วก็มีมักจะนั่งหน้าแตกทำเนียนลบโพสต์เมื่อพบว่าเป็นเรื่องเท็จ หรือบางคนไปไกลกว่านั้น เมื่อพบว่าเป็นเรื่องเท็จ ก็มีอาการกระพืดกระพืดกล่าวในทำนอง ก็เชื่อไว้ไม่เสียหลาย ไม่เชื่ออย่าลบหลู่ ก็เค้าเตือนแล้วก็ฟังกันบ้าง) 5) รุมโพสต์ตอบเห็นด้วยกับคนที่ชอบ หรือเรื่องที่ชอบ โดยไม่ได้ไปศึกษาวิเคราะห์ถึงข้อเท็จจริงเสียก่อน หรือรุมโพสต์ด่ากับคนที่ไม่ชอบ หรือเรื่องที่ไม่ชอบ โดยไม่ได้อ่านเนื้อหาภายในโพสต์และศึกษาเพิ่มเติมก่อนว่ามีข้อเท็จจริงอย่างไร 6) ตอบโพสต์โดยไม่ได้อ่านเนื้อหาในโพสต์ จนทำให้คำตอบของตนในโพสต์นั้นไม่สอดคล้องกับเนื้อหาของโพสต์ หรือแชร์ต่อไปโดยเบี่ยงเบนเนื้อหาที่โพสต์ต้นทางสื่อสาร 7) เห็นเว็บอะไรที่ดูเข้าท่า แอปอะไรที่ดูเข้าที่ เห็นวิธีไหนทำดี ก็รีบคลิกริบทัดตั้งมาลองเล่นกันโดยไม่ได้อ่านล่วงหน้าก่อนว่า เว็บหรือแอปต่าง ๆ นั้นปลอดภัยต่อการใช้งานหรือไม่ (ธันวา ศรีประโม่ง, 2562)

วัตถุประสงค์

- 2.1 เพื่อศึกษาปรัชญาของโซเครตีส
- 2.2 เพื่อศึกษาแนวคิดของโซเครตีส
- 2.3 เพื่อศึกษากระบวนการวิภาษวิธี

วิธีการของโสเครตีส

โสเครตีส (Socrates) เป็นนักปราชญ์กรีกและเป็นชาวเมืองเอเธนส์ ซึ่งถือกันว่าเป็นผู้วางรากฐานของปรัชญาตะวันตก เกิดที่เอเธนส์ ประเทศกรีซ บิดาเป็นช่างเจียรไนอัญมณี เมื่อวัยเด็กได้รับการศึกษาด้านศาสนาและความรู้ทั่วไปตามแบบอย่างชาวกรีกสมัยนั้น เมื่อเป็นหนุ่ม ชาวเผ่า สปาร์ตายกกองทัพมารุกราน โสเครตีสสมัครเป็นทหารไปรบและได้สร้างวีรกรรมในสงครามอย่างกล้าหาญและอดทน โดยสามารถช่วยเหลือเพื่อนคนหนึ่งให้รอดชีวิตกลับมาได้ ถึงแม้กองทัพเอเธนส์จะพ่ายแพ้ต้องล่าถอยกลับมา โสเครตีสก็ไม่มีความตื่นตกใจ กลับสงบนิ่ง จนศัตรูยังเกรงขาม แม่ทัพของเขายังกล่าวชมเชยว่า “ถ้าหากทหารทุกคนมีความกล้าหาญและเข้มแข็งอดทนเหมือนอย่างโสเครตีส เอเธนส์จะไม่พ่ายแพ้อย่างแน่นอน” เมื่อสงครามผ่านพ้นไปแล้ว โสเครตีสแต่งงานกับผู้หญิงคนหนึ่งมีบุตรด้วยกัน 4 คน ภรรยาของเขาเป็นหญิงอารมณ์ร้าย ขอบคุด่าและพร่ำบ่น แต่โสเครตีสบังคับตัวเองให้อดทนอดกลั้นอยู่กับเธอได้

โสเครตีสมีนิสัยชอบสนทนากับนักปรัชญาสำคัญ ๆ ของกรีก เพราะว่าขณะนั้นเขาเริ่มสนใจวิชาปรัชญาแล้ว ซึ่งคำว่าปรัชญาในสมัยนั้น หมายถึง การคิดค้นหาคำตอบในเรื่องที่ยังไม่มีใครคิดมาก่อน รวมทั้งปัญหาเกี่ยวกับโลกและชีวิต มีลูกศิษย์และผู้ติดตามมากมายเพื่อคอยฟังคำสอนหรือถ้อยคำสนทนาของเขากับนักปรัชญาคนอื่น วิธีการสนทนาของโสเครตีสเป็นการซักถามหรือไต่ถามด้วยการใช้หลักของเหตุและผลที่เรียกว่า “ตรรกวิทยา” เขาอาจจะเริ่มต้นการสนทนาด้วยเรื่องธรรมดา หรือเกี่ยวข้องกับสิ่งเล็ก ๆ น้อย ๆ ที่ไม่สำคัญ จากนั้นจะป้อนคำถามที่แฝงซ่อนความหมายลึกซึ้งแก่คู่สนทนา อันจะนำไปสู่จุดหมายของการสนทนาว่า ทำอย่างไรจึงจะได้ผลดี ถูกต้องและน่าเชื่อถือ เขาใช้วิธีการนี้แสวงหาความจริงของสิ่งต่าง ๆ เช่น เมื่อเกิดสงสัยใคร่รู้ในสิ่งใด เขาก็จะไปหาผู้รู้หรือนักปรัชญาที่เชี่ยวชาญในด้านนั้น แล้วขอคำอธิบายโดยการซักถามจนกระทั่งได้คำตอบสุดท้ายที่เขาพอใจ หรือไม่บางทีก็ทำให้ผู้รู้นั้นจมนุ่มไม่สามารถตอบได้ จึงพาลโกรธเกลียดโสเครตีสถึงกับเป็นศัตรูไปหลายราย

ลักษณะวิธีการซักถามเพื่อให้ได้มาซึ่งความจริงในท้ายที่สุดของโสเครตีส ก่อให้เกิดผลร้ายแก่เขาเสมอ มีหน้าข้าลูกศิษย์หนุ่ม ๆ ของเขายังนำวิธีการของอาจารย์ไปใช้กับผู้อาวุโสทั้งหลายและชักใช้ไล่เลียงจนผู้อาวุโสจมนุ่ม ก็ยิ่งทำให้โสเครตีสถูกเกลียดชังจากคนทั่วไปมากขึ้น ถึงกับถูกกล่าวหาว่า เป็นผู้ชักนำบรรดาคนหนุ่มสาวของเอเธนส์ไปในทางเสื่อมเสียและกระด้างกระเดื่อง มิใช่ว่าโสเครตีสจะเป็นคนไม่นับถือศาสนา แต่เขาถูกกลั่นแกล้งกล่าวหาว่า เป็นคนไม่มีศาสนาและไม่เคารพเชื่อฟังผู้ปกครองบ้านเมืองในเวลานั้น เขาจึงถูกคณะลูกขุนในศาลตัดสินให้ประหารชีวิตด้วยการดื่มยาพิษ แต่ได้รับผ่อนผันให้คุมขังไว้ก่อนเป็นเวลา 1 เดือน ในช่วงเวลานั้น

เพื่อนสนิทและลูกศิษย์ของเขาพยายามหาทางพาเขาหนีออกจากที่คุมขัง แต่โสเครตีสปฏิเสธ เพราะเห็นว่าเป็นการทำลายความถูกต้องของกฎหมาย และประชาชนทุกคนต้องเคารพกฎหมายโดยใช้เวลาช่วงวาระสุดท้ายของชีวิตสนทนากับมิตรสหาย ซึ่งได้รับอนุญาตให้เข้าเยี่ยมได้อย่างเสรี เกี่ยวกับปรัชญา ชีวิตและจิตวิญญาณ จนกระทั่งในวันสุดท้ายโสเครตีสกล่าวคำอำลาแก่ทุกคน แล้วรับเอายาพิษที่สกัดจากต้นเฮ็มลอคจากผู้คุมมาดื่มจนหมดด้วยด้วยอาการสงบเยือกเย็น แล้วเดินไปมาจนกระทั่งหมดแรงจึงล้มตัวลงนอน จนกระทั่งสิ้นใจไปอย่างสงบเมื่ออายุ 70 ปี โสเครตีสเป็นปรัชญาเมธีที่ยิ่งใหญ่คนหนึ่งของโลก เป็นปรัชญาเมธีที่มุ่งเน้นในการแสวงหาและคุณค่าแห่งปัญญาเมื่อสมัยเด็ก โสเครตีสได้รับการศึกษาน้อยมาก แต่เป็นผู้ที่แสวงหาความรู้ โดยเฉพาะการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเกี่ยวกับศีลธรรมและดวงวิญญาณ ทำให้ท่านมีความรู้แตกฉานประกอบกับเป็นผู้ที่มีความมุ่งมั่นแสวงหาปัญญาอย่างต่อเนื่อง ท่านจึงได้รับการยกย่องว่าเป็นวีรบุรุษด้านศีลธรรมคนหนึ่งของโลก

ในกระบวนการแสวงหาความรู้ของโสเครตีส ที่ใช้ได้ผลมากที่สุดคือ กระบวนการวิภาษวิธี (Dialectic) หลักการที่สำคัญของกระบวนการนี้คือ การนำข้อเสนอนี้ที่มีเหตุผล (Thesis) และข้อคัดค้าน (Antithesis) มาหักล้างกัน กระบวนการนี้ทำให้ข้อเสนอนี้ที่ไม่มีเหตุผลตกไปคงเหลืออยู่เฉพาะข้อเสนอนี้ที่มีเหตุผล ข้อคัดค้านที่มีเหตุผลมากกว่าจะสามารถหักล้างข้อเสนอนี้ที่มีเหตุผลน้อยกว่า ในทำนองเดียวกันข้อคัดค้านที่มีเหตุผลด้อยกว่าจะไม่สามารถหักล้างข้อเสนอนี้ที่มีเหตุผลมากกว่า ถ้าหากข้อเสนอใดถูกหักล้างไปโดยข้อคัดค้านที่มีเหตุผลมากกว่า ก็จะนำเสนอข้อใหม่เพื่อคิดค้นกันต่อไป ผลลัพธ์ระหว่างข้อเสนอและข้อคัดค้านที่มีเหตุผลคือ เป้าหมายของการแสวงหาคือความจริงที่ถูกต้อง (Synthesis) กระบวนการวิภาษวิธีจึงเป็นกระบวนการสำคัญของโสเครตีสในการแสวงหาและอธิบายองค์ความรู้ที่แท้จริงแห่งชีวิตการเมือง ด้วยวิธีการแสวงหาความรู้แบบวิภาษวิธีทำให้โสเครตีสถูกตัดสินประหารชีวิตด้วยการให้ดื่มยาพิษเสียชีวิต โสเครตีสยอมถูกลงโทษ แต่โดยดีเพื่ออุดมการณ์ของตน ด้วยเป็นคนเคร่งด้านศีลธรรมดังกล่าวมาแล้ว สิ่งที่สำคัญที่สุดในชีวิต คือการแสวงหาปัญญาเพื่อเสริมสร้างชีวิตที่ดีและมีความสุขให้แก่ประชาชน โสเครตีสเห็นว่ามนุษย์จะมีชีวิตที่ดีและมีความสุขจะต้องยึดมั่นในคุณธรรม ผู้ปกครองต้องมีคุณธรรมและเสริมสร้างให้ประชาชนมีความรู้และเข้าใจในคุณธรรม เพื่อให้ทุกคนตระหนักในคุณค่าของคุณธรรมและยึดถือเป็นคุณค่าแห่งวิถีชีวิต เพื่อชีวิตที่ดีของสังคม (Husnana11, 2562)

จากคำพูดของโสเครตีสซึ่งมีเค้าว่าเป็นถ้อยคำจริง ๆ ในประวัติศาสตร์มากที่สุคนธ์นั้น สิ่งที่เห็นชัดก็คือ การผสมผสานเข้ากันอย่างน่าทึ่งระหว่างลักษณะความถ่อมตัว และความหยิ่งผยอง การที่โสเครตีสอ้างว่าตนไม่รู้อะไรเลยนั้นเป็นการถ่อมตัว แต่ในขณะเดียวกันความหยิ่งผยองก็ดูเหมือนว่า

จะมีอยู่ในการที่เขาอ้างอิงถึงสัญญาณต่าง ๆ ที่เทพเจ้าสำแดงเป็นพิเศษให้แก่เขา หลักประการแรกก็คือ ความเชื่อที่ว่า “ชีวิตที่ขาดความพินิจพิเคราะห์นั้นไร้คุณค่าเกินกว่าที่จะอยู่” จากข้อความนี้หมายความว่า ชีวิตที่ควรค่านั้นจะต้องมีการสอบถามซักไซ้ และเสาะแสวงหาอย่างสม่ำเสมอเป็นส่วนประกอบสำคัญ หลักประการที่สองของโสเครตีส คือ ความเชื่อที่ว่า ความชั่วนั้นไม่อาจชนะคนดีได้ ไม่ว่าในขณะที่มีชีวิตอยู่หรือตายไปแล้ว ความมั่นคงอันชอบธรรมจะมีรากฐานมาจากความเชื่อข้อนี้เอง เหตุหนึ่งที่ทำให้ชาวเอเธนส์โกรธเคืองโสเครตีสก็เพราะโสเครตีสบ่อนทำลายฐานอำนาจเก่าแก่ที่เคยมีมา ด้วยการถามคำถามแบบที่โสเครตีสใช้ปฏิเสธคุณค่าของความรู้ของตนเอง ไม่มีใครชอบ “ตัวเหลือบ” (อันเป็นศัพท์ของโสเครตีสเอง) ซึ่งมีจุดมุ่งหมายเกินกว่าความเข้าใจของคนธรรมดา เพราะถึงแม้ว่าโสเครตีสจะเป็นชาวเอเธนส์ที่จงรักภักดี แต่โสเครตีสก็ขาดความ “รับผิดชอบ” ในความปรารถนาของตนที่จะแสวงสัจจะ อันเป็นลักษณะของบรรดาผู้แสวงสัจจะที่ยังยั้งใจทั่วไป แต่ว่าในขณะเดียวกัน การอ้างตนไม่รู้อะไรของโสเครตีสก็รู้สึกจะเป็นการสร้างทำเสียมากกว่า

การเปรียบเทียบผู้ปกครองกับแพทย์ และมาตรฐานของการผสมผสานกลมกลืนในสังคมการเมืองว่า

“ข้าพเจ้าคิดว่า “การมีสุขภาพดี” เป็นคำที่เหมาะสมสำหรับร่างกายของมนุษย์ จากคำนี้จึงเกิดมีสุขภาพและความเป็นเลิศทางร่างกายอื่น ๆ ขึ้น และคำที่ใช้เรียกความผสมผสานกลมกลืนและความเป็นระเบียบเรียบร้อยในจิตก็คือ คำว่า “โดยถูกต้องตามกฎหมาย” และ “กฎหมาย” ซึ่งทำให้มนุษย์กลายเป็นผู้ปฏิบัติตามกฎหมายและมีระเบียบ คุณสมบัติเหล่านี้แหละคือความยุติธรรมและการรู้จักควบคุมตัวเอง ไม่ว่าเขาจะพูดเกี่ยวกับอะไรก็ตาม คุณสมบัติเหล่านี้เองคือสิ่งที่ผู้ปฏิบัติธรรมหรือนักพูดที่หย่อมอยากจะทำให้เกิดขึ้นในจิต เพื่อสิ่งเหล่านี้เขาจะพยายามทำทุกอย่าง ไม่ว่าเขาจะให้ประโยชน์หรือเสียประโยชน์แก่ใครก็ตาม เขาจะตั้งจิตมั่นอยู่กับจุดมุ่งหมายนี้เสมอ กล่าวคือ ปลุกฝังความยุติธรรมขึ้นในจิตของประชาชน”

ปรัชญาของโสเครตีส

1. **มนุษย์กับรัฐ** การอยู่ร่วมกันของมนุษย์คือกำเนิดของรัฐ มนุษย์ไม่สามารถอยู่อย่างโดดเดี่ยวได้ รัฐเป็นสิ่งที่ดี และจำเป็นเพราะรัฐเป็นแหล่งที่คนสามารถพบกับชีวิตที่ดี และสามารถเรียนรู้คุณธรรมจากเพื่อนร่วมสังคม

2. กฎหมายแห่งรัฐ

2.1 กฎหมาย คือ กลไกของรัฐ ที่ส่งเสริมและปกป้องให้มนุษย์ มีชีวิตที่ถูกต้อง

2.2 คุณค่าของกฎหมาย การบัญญัติกฎหมายจะต้องทำด้วยความรอบรู้และฉลาด เพื่อให้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการดำรงคุณธรรมของสังคมอย่างแท้จริง ดังนั้นปราชญ์จึงควรเป็นผู้กำหนดกฎหมาย

3. ราชูปราชนิเทศ คือ ผู้ปกครองที่ดีตามแนวคิดของโสเครตีส ปราชญ์เป็นบุคคลที่มีความรู้ จึงเป็นบุคคลที่มีคุณธรรม และส่งเสริมให้ประชาชนทำดี

3.1 โสเครตีสใช้กระบวนการแสวงหาความรู้ โดยวิธีวิภาษวิธี (Dialectic) คือการตั้งปัญหาและหาสาเหตุของปัญหาไปเรื่อย ๆ รวมทั้งหาข้อคัดค้านมาหักล้างกัน จนหาคำตอบว่าสาเหตุนั้นเกิดขึ้นจากอะไร

3.2 สนใจค้นคว้าอยากรู้อย่างมนุษย์เกิดมาต้องการอะไร และพบว่ามนุษย์เกิดมาต้องการความสุข แล้วมนุษย์ทุกคนก็ต้องการความสุขที่แตกต่างกัน หากความสุขที่ได้มาจากความสุจริต ความสุขนั้นจะดี คนมีความสุขกับการกระทำนั้น แต่หากความสุขนั้นได้มาจากสิ่งมิชอบ โดยกระทำสิ่งไม่ดี พอการกระทำปรากฏขึ้นมานั้น ความสุขของคนก็จะหายไป

3.3 หากกระทำดี ชีวิตก็จะมีความสุข และประสบความสำเร็จในชีวิต ดังคำกล่าวที่ว่า “การทำความดีอย่างมั่นคง จะทำให้มีความสุขอย่างยั่งยืน” ความรู้เกี่ยวกับความดีสามารถปลูกฝังให้เกิดการเรียนรู้ได้ สังคมสามารถหล่อหลอมให้คนเกิดการเรียนรู้ที่จะทำดีได้ แล้วความรู้เกี่ยวกับความดีนั้นทำให้คนเกิดคุณธรรม แล้วสังคมก็จะเกิดความสุขด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะนักการเมืองหากมีคุณธรรม จะทำให้เกิดคุณธรรมทางการเมือง (Political Virtue) ปกครองหรือใช้อำนาจโดยธรรม จะทำให้ประชาชนมีความสุข มีชีวิตที่ดี (Husnana11, 2562)

ความคิดและการกระทำ : ราชูปราชนิเทศ

เพื่อแก้ข้อหาที่ว่าปราชญ์ไม่มีประโยชน์ต่อรัฐเลย โสเครตีสได้ยกคำอุปมาที่คุ้นเคยกันดีเรื่องรัฐนาวามากล่าวอ้าง เมื่อลูกเรือขึ้นตำก่อกองกบฏและยึดเรือนั้น พวกเขาก็คงจะไม่รับฟังความเห็นของผู้เชี่ยวชาญในการเดินเรือ ผู้ซึ่งในสายตาของลูกเรือแล้วเป็นแต่เพียงนักดูดาวและพูดภาษาที่พวกเขาไม่เข้าใจ พวกเขาไม่รู้หรือว่าพวกเขาต้องการผู้เชี่ยวชาญการเดินเรือมากแค่ไหน ในทำนองเดียวกัน ปราชญ์ไม่มีประโยชน์อะไรเลยต่อนครรัฐ (polis) ก็เพราะประชาชนไม่รู้ว่าพวกตนต้องการปราชญ์เพียงไร ธรรมชาติของปราชญ์ต้องการความกล้า ความใจกว้าง ความสามารถที่จะเรียนรู้อย่างรวดเร็ว ความจำที่ดี และเหนือสิ่งอื่นใดคือความรักอย่างแรงกล้าในความจริง เพราะฉะนั้นคนส่วนมากจึงไม่อาจเป็นปราชญ์ได้ และกำแพงระหว่างคนส่วนมากกับปราชญ์จึงดูเหมือนไม่มีทางผ่านได้เลย แต่ที่ร้ายกว่านั้นก็คือ คนส่วนใหญ่สามารถจะลบล้างผู้ที่

เป็นปรัชญาเมธีให้มาอยู่ข้างของตนและกักเขาไว้ที่นั่นด้วยการบีบบังคับทางจิตวิทยา (แอล.ซี. แม็คโดแนลด์ แพลโดย สมบัติ จันทรวงศ์, 2520)

คุณธรรมที่ดีตามแนวคิดของโสเครตีส

คุณธรรมที่ดีตามแนวคิดของโสเครตีส ได้แก่

1. ปัญญา (Wisdoms) หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับความดี คือรู้ว่าอะไรดีไม่ดี ความดีสามารถอธิบายได้ด้วยเหตุผล และเหตุผลของความดีจะทำให้มนุษย์มีความสุข มนุษย์ส่วนมากทำ ความชั่วเพราะความโง่เขลา ไม่รู้ว่าความดีคืออะไร ถ้ามนุษย์รู้ว่าความดีคืออะไร จะไม่ทำความชั่ว เพราะความชั่วทำให้เป็นทุกข์ มนุษย์ที่เกิดมาในโลกนี้ต้องการความสุข ถ้ามนุษย์รู้ว่าความดีคืออะไร เขาก็จะทำแต่ความดี เพราะความดีทำให้เกิดความสุข ผู้ปกครองจะต้องเป็นผู้ประพฤติดีและเว้น ความชั่วเป็นแบบอย่างที่ดีแก่สังคม ให้ประชาชนมั่นใจว่าการประพฤติดีละเว้นความชั่วทำให้ชีวิตมี ความสุข การประพฤติชั่วถูกปฏิเสธจากสังคมและทำให้ชีวิตเป็นทุกข์

2. ความกล้าหาญ (Courage) หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่เราควรกลัวและไม่ควรกลัว มีความกล้าหาญที่จะทำความดี แม้ในทุกสถานการณ์ ทุกสถานที่ การกระทำความดีนั้นจะเสี่ยงด้วย ชีวิตก็ตามไม่ได้กล้าแบบบ้าบิ่น แต่มีเหตุผลที่จะรักษาความดีให้ดำรงอยู่ต่อไป เช่น ผู้ปกครองกล้าที่จะ ทำในสิ่งที่ดี กล้าปราบปรามในสิ่งชั่วร้ายทั้งหลาย ไม่ทำอะไรที่มีสองมาตรฐาน การที่ปล่อยความ ชั่วให้คงอยู่เพื่อเอาตัวรอด ทำให้ความดีสูญหายไปเป็นการกระทำที่ไม่ใช้วิสัยของผู้ปกครอง

3. ควบคุมตนเอง (Temperance) หมายถึง การมีชีวิตตามทำนองคลองธรรมคุณงาม แห่งความดี การไม่ปล่อยให้ชีวิตต้องตกเป็นทาสของอารมณ์และความปรารถนาต่างๆ ที่ไม่ใช่ความดี การได้ควบคุมตนเองทำให้ได้ใช้สติปัญญาในการแก้ปัญหาได้อย่างเต็มที่ การใช้ปัญญาในการ แสวงหาเหตุผลเพื่อรักษาดินให้ดำรงความดีอยู่ตลอดเวลา ผู้ปกครองเป็นผู้ที่มีอำนาจสูงสุดใน แผ่นดิน ต้องเป็นคนสาธารณะ ฉะนั้นการได้รู้จักควบคุมตนเองมีโอกาสทำสิ่งที่ประ โยชน์ต่อ ประชาชนมากที่สุด ผู้ปกครองต้องทำตัวเป็นแบบอย่างที่ดีตลอดเวลา

4. ความยุติธรรม (Justice) หมายถึง การแสดงออกในรูปของการกระทำที่เคารพสิทธิ ของคนอื่น และการไม่ยอมทำความชั่วต่อผู้อื่น คนที่ยุติธรรมไม่จำเป็นต้องตอบแทนการกระทำที่ ยุติธรรมด้วยความยุติธรรม ผู้ปกครองต้องแสดงให้เห็นว่าเป็นผู้รักความยุติธรรม และทำให้สังคม มีความยุติธรรมและสามารถให้ความยุติธรรมกับสังคม กล้าที่จะดำรงความยุติธรรมไว้ให้ได้ ถ้า ผู้ปกครองในสังคมใดไม่มีความยุติธรรมหรือไม่กล้าที่จะทำความยุติธรรมเป็นที่เชื่อถือของสังคม หรือมีสองมาตรฐานสังคมนั้นย่อมไม่มีความสุข ฆุนวาย (Husnana11, 2562)

โสเครตีส เชื่อในหลักธรรมและความดี โสเครตีสนั้นเชื่อว่าผู้ปกครองนั้นต้องมาจากผู้ที่มีความรู้หรือเป็นปราชญ์ เพราะผู้ที่มีความรู้หรือปราชญ์ย่อมทำแต่ความดีและรักษาความดี เพราะความดีทำให้สังคมตลอดจนประชากรของสังคมมีความสุข (Husnana11, 2562) ให้ความรู้สึกรักเคารพอย่างแท้จริงต่อคุณธรรมของพลเมือง รวมทั้งความเชื่อที่ว่าคนที่ดีกว่าย่อมมีหน้าที่ที่จะต้องกระทำเพื่อความยุติธรรมในชีวิตร่วมกันของนครรัฐ (แอล.ซี. แม็คโดแนลด์ แปลโดย สมบัติ จันทรวงศ์, 2520)

ด้วยเหตุนี้จึงทำให้โสเครตีสไม่ชอบการปกครองในระบอบประชาธิปไตยในยุคของเอเธนส์ ที่เปิดโอกาสให้พลเมืองที่มีความรู้น้อยเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองประเทศโดยตรง การปกครองที่ดีควรปกครองโดยราชาปราชญ์ หรือการปกครองในระบอบ อภิชนาธิปไตย

แนวคิดของโสเครตีส

แนวคิดของโสเครตีส ที่สำคัญมีดังนี้

1. เป้าหมายแห่งชีวิตมนุษย์ มนุษย์เกิดมาต้องการอะไร ก็คือ ความสุข หากคนเราทำดี ชีวิตก็จะมีความสุข
2. ความรู้เกี่ยวกับความดี ปราชญ์เป็นผู้มีความรู้ จึงเป็นผู้มีคุณธรรม เพราะปราชญ์เป็นผู้ใฝ่รู้ แสวงหาสิ่งดี ละเว้นความชั่ว ฉะนั้นจึงควรให้ปราชญ์เป็นผู้นำประเทศ ปกครองประเทศ สังคมจะได้มีแต่สันติสุข แล้วยังส่งเสริมให้ประชาชนทำดี ประพฤติปฏิบัติดี สังคมก็จะเป็นสังคมที่ดี (Husnana11, 2562)

โสเครตีสถามว่าในเมื่อรัฐมีส่วนประกอบขึ้นมูลฐานอยู่สามอย่าง แล้วจิตมนุษย์เล่าจะมีส่วนประกอบขึ้นมูลฐานอยู่สามอย่างหรือไม่ วิธีการตอบสนองอาจจะทำให้เรารู้สึกว่าเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นมาก็ได้ จากการอ้างหลักเหตุผลที่ว่า ส่วนประกอบอันหนึ่งย่อมไม่อาจกระทำตรงกันข้ามกันในขณะที่เดียวกันได้นั้น โดยพยายามจะพิสูจน์ว่า มีส่วนประกอบต่าง ๆ กันปฏิบัติงานอยู่ในจิตใจของมนุษย์ เช่น ส่วนหนึ่งของเรากล่าวว่า “จงดื่มสิ่งนี้เสีย” แล้วอีกส่วนหนึ่งบอกว่า “อย่าดื่ม” โสเครตีสกล่าวว่า ส่วนแรก คือ ความอยากอันเป็นผลมาจากความต้องการทางร่างกาย ส่วนหลังคือ เหตุผลที่คอยกำหนดกฎเกณฑ์ในตัวเรา ส่วนที่สามซึ่งนอกเหนือไปจากเหตุผลและความต้องการของร่างกาย คือ ใจ ซึ่งแสดงออกมาในรูปของความโกรธ ความขุ่นเคืองหรืออารมณ์พยาบาท ส่วนประกอบสามส่วนในจิตนี้ตรงกันกับส่วนประกอบขึ้นมูลฐานของนครรัฐ เพราะฉะนั้นในเมื่อความยุติธรรมในรัฐอยู่ที่ว่าแต่ละส่วนของรัฐทำในสิ่งซึ่งตนมีความเหมาะสมโดยธรรมชาติมากที่สุด ความยุติธรรมในตัวบุคคลก็อยู่ที่ความสมดุลกันในระหว่างส่วนประกอบทั้งสามส่วนของจิต ซึ่งก็ย่อมหมายความว่า

เหตุผลต้องเป็นส่วนที่ปกครอง “ผู้ที่ยุติธรรมย่อมไม่ปล่อยให้ส่วนอื่น ๆ ของจิตก้าวภายในเรื่องหน้าที่ของกันและกัน เมื่อไรเขาได้เชื่อมโยงส่วนประกอบเหล่านี้ให้ประสานงานกันอย่างกลมเกลียว และทำให้ตัวเองเป็นหนึ่งในไม่ใช้หลายคนแล้ว เมื่อนั้นแหละเขาถึงจะพร้อมที่จะทำในสิ่งที่เขาต้องการทำ ” ในทางตรงกันข้ามความยุติธรรมก็ได้แก่ความขัดแย้งกันในส่วนประกอบทั้งสามนี้ ไม่ว่าจะเป็นในตัวบุคคลหรือในนครรัฐ (แอล.ซี. แม็คโดแนลด์ แปลโดย สมบัติ จันทรวงศ์, 2520)

แนวคิดการปกครองของโสเครตีส “ราชาปราชญ์” ให้ปราชญ์เป็นผู้ปกครอง เป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย มีอำนาจในการบัญญัติกฎหมาย, ด้านบริหาร และมีอำนาจในการตัดสินคดีต่าง ๆ สังคมจะมีความสุข เพราะปราชญ์จะทำแต่สิ่งดี ๆ และส่งเสริมให้ประชาชนมีคุณธรรม (Husnana11, 2562)

โสเครตีสกับกฎหมาย

โสเครตีสเป็นนักปรัชญาชาวกรีกสมัยก่อนคริสตกาล (ปี 470-399 ก่อน ค.ศ.) เขาเป็นชาวเอเธนส์ นครรัฐที่ริเริ่มระบอบประชาธิปไตยเป็นครั้งแรกกว่าศตวรรษก่อนสมัยของเขา เป็นนักปรัชญาที่ใช้เวลาส่วนใหญ่ปฏิบัติกรเรียนและสอนความรู้ในที่สาธารณะโดยไม่เรียกค่าตอบแทน วิธีการแสวงหาความรู้อันมีชื่อเสียงของเขา ที่เรียกว่า Socratic method คือการสอบถามและแลกเปลี่ยนวาทกรรมกับคู่สนทนาแบบวิภาษวิธี (Dialectic) โดยผลของกรรมวิธีนี้ เขาได้สร้างความรู้สึกเสียหน้าหรือความรู้สึกโกรธแค้นแก่คู่สนทนาจำนวนมาก ในช่วงชีวิตของโสเครตีสเป็นช่วงที่นครรัฐเอเธนส์เผชิญกับวิกฤตครั้งใหญ่ โดยเฉพาะสงครามเปโลโปเนเนเซียนกับนครรัฐสปาร์ตา โสเครตีสเองก็เป็นทหารเข้าร่วมรบในสงครามกับสปาร์ตาถึง 3 ครั้ง แต่เอเธนส์พ่ายแพ้แก่สปาร์ตาในที่สุดเมื่อปี 404 ก่อนคริสตกาล ซึ่งความพ่ายแพ้นี้ทำให้เอเธนส์ซึ่งเคยเจริญรุ่งเรืองก็ตกอยู่ในยุคเสื่อมและมีการแสวงหาแพะรับบาปต่อความพ่ายแพ้นี้ จึงมีผู้มีอำนาจของเอเธนส์ยุคนั้นยุ้งให้ศาลสูงของกรุงเอเธนส์ไต่สวนโสเครตีส โดยกล่าวหาว่าโสเครตีสเป็นผู้ที่ทำให้เยาวชนและชาวเอเธนส์เสื่อมศรัทธาในศาสนาทำให้เมืองเอเธนส์ต้องพ่ายแพ้ต่อสปาร์ตาเนื่องจากชาวเมืองเอเธนส์จำนวนมากยังเชื่อถือในเทพเจ้าว่าเป็นผู้ปกป้องเมืองต่าง ๆ อยู่ การพ่ายแพ้ของเอเธนส์เป็นเพราะเทพเจ้าเอเธนา (Athena-เป็นเทพเจ้าพรหมจรรย์แห่งปัญญา ความกล้า แรงบันดาลใจ อารยธรรม กฎหมาย และความยุติธรรม การสงครามโดยชอบ ชาวเอเธนส์เชื่อว่าเทพเจ้าเอเธนาเป็นผู้อุปถัมภ์กรุงเอเธนส์ ชาวเอเธนส์ตั้งวิหารพาร์เธนอนบนอะโครโพลิสในกรุงเอเธนส์เพื่อบูชาพระนาง) ผู้เป็นเทพแห่งเมืองเอเธนส์นั้นประสงค์จะลงโทษเมืองเอเธนส์เพราะผู้คนในเมืองเสื่อมศรัทธาในศาสนา

ดังนั้นการที่โสเครตีสตั้งคำถามและสนทนาเกี่ยวกับปรัชญาและศาสนาจึงเท่ากับเป็นการทรมานต่อชาติ การไต่สวนตัดสินว่าโสเครตีสมีความผิด เขาจึงถูกลงโทษประหารชีวิต โดยการดื่มน้ำพิษ ข้อที่น่าสนใจก็คือ ช่วงเวลาที่ได้พิพากษากับช่วงเวลาลงโทษทอดยาวมาก ซึ่งมีทั้งเวลาโอกาส และขบวนการที่จะช่วยเหลือให้โสเครตีสหลบหนีไปไม่ต้องรับโทษ ข้อที่น่าสนใจคือวิจิตต์ ความเชื่อ และความกล้าหาญของเขา ซึ่งประจักษ์จากคำตอบที่เขาตอบแก่พรรคพวกผู้ที่ตั้งใจจะพาเขาหลบหนีว่าเขาต้องยอมรับโทษทัณฑ์ของกฎหมายที่ชั่วร้ายนั้นเพื่อรักษาจิตวิญญาณของกฎหมาย (spirit of law) ไว้ หลักการและความเชื่อของโสเครตีส คือ

“กฎหมายเป็นสิ่งที่สำคัญและจำเป็นต่อทุกสังคม ผู้คนในสังคมต้องเคารพและปฏิบัติตามกฎหมายเพราะกฎหมายช่วยให้สังคมเจริญรุ่งเรืองก้าวหน้าและมีสันติสุข แต่กฎหมายนั้นก็มีทั้งกฎหมายที่ดี อาทิ กฎหมายที่กำหนดให้คนทุกคนเท่าเทียมกันภายใต้กฎหมาย และกฎหมายที่เลว คือกฎหมายที่เป็น 2 มาตรฐานและกำหนดให้ผู้คนมีความเหลื่อมล้ำกันภายใต้กฎหมาย ซึ่งวิญญูชน (ผู้ที่รู้จักผิดชอบชั่วดี) ต้องไม่ปฏิบัติตามกฎหมายที่เลว แต่ต้องยอมรับโทษทัณฑ์ของกฎหมายที่ชั่วร้ายนั้นเพื่อรักษาจิตวิญญาณของกฎหมาย (spirit of law) ไว้” (โกวิท วงศ์สุรวัฒน์, 2559)

ดังนั้นการที่กฎหมายของบ้านเราไม่ศักดิ์สิทธิ์น่าจะสันนิษฐานได้ว่า เราได้ฆ่าจิตวิญญาณของกฎหมายไปทุกครั้งที่มีการรัฐประหารนั่นเอง

ฝันร้ายของโสเครตีสและฝันร้ายของพ่อแม่สมัยใหม่กับลูกหลานแห่งยุคเครือข่ายสังคม

ในทุกวันนี้ เรามักจะพบเห็นผู้คนจำนวนมากที่วัน ๆ คลุกอยู่แต่กับเครือข่ายสังคม ถ่ายภาพเซลฟี แชร์คลิป พูดคุยกันโดยใช้นิ้วมากกว่าใช้ปาก ต้องประสบปัญหากับการที่วัยรุ่นสมัยใหม่เกิดปัญหาสภาวะสมาธิสั้น ไม่สามารถจับรับฟังเนื้อหาอะไรได้นาน ๆ จนแม้กระทั่งมีการนำเอาประโยคที่อ้างว่าเป็นผลการวิจัยอันหนึ่งขึ้นมาอ้างกันบ่อย ๆ เช่น คนไทยอ่านหนังสือกันปีละไม่เกินเจ็ดแปดบรรทัด และยังมีข่าวสารพาดเซนการแชร์เรื่องราวส่งต่อที่ปรากฏว่าต้นทางนั้นเป็นเรื่องกุขึ้นมา และบางครั้งเราก็ก็นพบเห็นถึงการรายงานของสื่อสารมวลชนบางเจ้าที่บางครั้งก็ได้กลั่นกรองเนื้อหา ให้นำเสนอข่าวออกไปยังสื่อกระแสหลักถึงเรื่องราวปลอม ๆ นั้น ก็ต้องทำให้เสียหายขายหน้า แอบปลดเนื้อหาออกจากเว็บของตน หรือไม่ก็ต้องทำเงียบ ๆ ไปให้เรื่องราวนั้นขาลงตามกาลเวลา นับได้ว่าเป็นปัญหาใหม่ที่คนในยุคที่อินเทอร์เน็ตเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตตั้งแต่ต้นนอน (มีใครบ้างที่เปิดดูเครือข่ายสังคมเป็นสิ่งแรกเมื่อตื่นนอน) ไปจนถึงตอนเข้านอน (มีใครบ้างที่ปิดเครือข่ายสังคมแล้วจึงล้มตัวลงนอนยามค่ำคืน) เรื่องราวหนึ่งที่ถูกล่าวชันมากก็คือ การที่เพื่อนของ

โสเครตีสในนามแคเรฟอน (Chaerephon) ไปถามผู้พยากรณ์แห่งวิหารเดลฟีว่า มีใครจะมีปัญญาล้ำเลิศไปกว่าโสเครตีสหรือไม่ ซึ่งผู้พยากรณ์ดังกล่าวก็ได้ตอบว่า “ไม่มี” โสเครตีสได้ยินได้ฟังดังนั้นก็ตระหนักว่า ความเห็นของผู้พยากรณ์นั้นดูไม่น่าจะถูกต้อง โดยโสเครตีสเชื่อว่าตนเองนั้นไม่ได้ฉลาดปราศรัยเปรียบแต่ประการใด ดังนั้นการที่ผู้พยากรณ์กล่าวนั้นจึงเป็นเท็จ เพราะตนทราบว่ามีไม่ใช่เป็นความจริง แต่โสเครตีสเป็นคนที่ชอบหาคำตอบให้ได้ ก็เลยพิสูจน์ด้วยการไปถามประเด็นปัญหาต่างๆ จากบุคคลสายอาชีพต่าง ๆ ในเอเธนส์ที่ชาวเมืองยอมรับว่าเป็นผู้มีปัญญา โสเครตีสเองก็พบว่าคนเหล่านั้นแท้จริงแล้วก็ไม่ใช่ผู้มีปัญญา เพราะไม่สามารถตอบคำถามทั้งหมดให้กระจ่างได้ โสเครตีสจึงสรุปว่าการที่ผู้พยากรณ์กล่าวเช่นนั้นก็กลับกลายเป็นความจริงได้เช่นกัน และความจริงข้อหนึ่งที่โสเครตีสเรียนรู้ก็คือ ผู้ที่มีปัญญา คือผู้ที่ยอมรับว่าตัวเองนั้นไม่มีปัญญา แต่เมื่อตนพบว่าตนเองไม่มีปัญญา ก็เท่ากับว่าขณะนั้น คน ๆ นั้นก็ได้มีปัญญาเพิ่มมากขึ้นเพราะได้รู้แล้วว่าตนนั้นไม่รู้ในสิ่งใด

ลักษณะของการช่างคิดเพื่อให้เกิดปัญญาของโสเครตีสทำให้เหล่าผู้ปกครองไม่ชอบใจนัก เพราะทำให้ปกครองยาก ต่อมาโสเครตีสจึงถูกจับด้วยข้อหาทำให้เหล่าเยาวชนชาวเอเธนส์นั้นมีจิตใจที่เสื่อมเสียกระด้างกระเดื่อง และทำให้คนหันออกจากเทพเจ้า ส่งผลให้โสเครตีสถูกตัดสินถูกคุมขังไว้ก่อนที่จะถูกประหารชีวิตด้วยการดื่มยาพิษ จากประวัติศาสตร์นั้น มีบันทึกโดยเซโนฟอน (Xenophon) กล่าวว่าโสเครตีสมีโอกาสจะหนีได้ แต่สุดท้ายก็ไม่ยอมหนีด้วยเหตุผลดังนี้

- 1) ตัวเขาเองนั้นเห็นว่าการหลบหนีเท่ากับการแสดงว่าตนนั้นกลัวตาย ซึ่งโสเครตีสเชื่อว่านักปราชญ์ที่แท้จริงนั้นย่อมไม่กลัวตาย
- 2) ถึงแม้เขาเองอาจจะหลบหนีออกจากกรุงเอเธนส์ไปอยู่ที่อื่น แต่ในไม่ช้า เขาก็จะต้องกระทำตนในลักษณะที่ทำให้ผู้ปกครองเมืองอื่นไม่พอใจเช่นเดียวกัน
- 3) ตัวโสเครตีสเองนั้นเป็นผู้ยอมรับการอยู่ภายใต้กฎหมาย การหลบหนีก็ย่อมเท่ากับไม่เป็นการประพฤติปฏิบัติต่อจุดยืนของตนเองที่เชื่อมั่น และจะทำให้กฎหมายเสียความศักดิ์สิทธิ์ ดังนั้นเขาจึงไม่ควรกระทำตนละเมิดกฎหมาย

จากบันทึกดังกล่าว เราจะเห็นได้ว่าการตัดสินใจของโสเครตีสนั้นขึ้นอยู่กับความคิด ความเชื่อปรัชญาของตนอย่างบริสุทธิ์ ไม่มีเรื่องส่วนตัวหรือเรื่องการเมืองในเอเธนส์เข้ามาเกี่ยวข้อง ไม่ยอมที่จะละเมิดกรอบความคิดพื้นฐานของตน แม้ว่าจะส่งผลเสียต่อตนอย่างไรก็ตาม

สู่รากฐานแนวคิดตามวิธีของโสเครตีส

ข้อปรัญญาที่โสเครตีสทิ้งไว้ให้คนรุ่นหลังนั้น ที่หลัก ๆ คือเรื่องประเด็นของหลักวิธีคิดที่เรียกว่า Socrates' method หรือที่เรียกว่า Elenchus ซึ่งก็คือหลักการที่จะซักไซ้โต้ตอบเพื่อที่จะพยายามพิสูจน์ว่าสิ่งนั้น ๆ ถูกต้องหรือไม่ มีการทดลองวิเคราะห์จากแง่มุมต่าง ๆ จากนั้นจึงทดสอบ

และพิสูจน์จนกว่าจะสิ้นข้อสงสัย ซึ่งเป็นเนื้อหาหนึ่งที่อยู่ในหมวดซึ่งเรียกว่า Pedagogy อันเป็นศาสตร์และศิลปะแห่งการศึกษา กล่าวคือเป็นวิธีการที่อาจารย์ใช้ในการให้นักศึกษาให้ก่อเกิดปัญญาจากการเรียนรู้ (Pedagogy มาจากคำว่า เด็ก กับ นำ ซึ่งรวมกันก็คือ การชี้นำทางเด็ก)

เพลโตได้กล่าวสรุปถึงวิธีของโสเครตีสในการค้นหาคำตอบเพื่อให้เกิดออกมาเป็นปัญญา ว่ามีขั้นตอนดังนี้

1) สมมติว่าคู่สนทนาของโสเครตีสยกหัวข้อขึ้นมาวิพากษ์ว่า “ความกล้าหาญคือความอดทนอดกลั้นแห่งจิตวิญญาณ” ซึ่งโสเครตีสเชื่อว่าข้อความนี้เป็นเท็จ และต้องการจะหาจุดชักเพื่อให้ข้อความนี้ตกไปให้ได้

2) โสเครตีสจะใช้องค์ประกอบในหัวข้อสนทนาดังกล่าวที่คู่สนทนายกขึ้นมา เพื่อสร้างประเด็นหัวข้อข้างเคียงที่สัมพันธ์กับองค์ประกอบในหัวข้อเดิมขึ้นมาเช่น “ความกล้าหาญเป็นสิ่งที่ละเอียดอ่อน” หรือ “ความกล้าหาญไม่ใช่สิ่งที่ละเอียดอ่อน” เป็นต้น

3) ถ้าเกิดข้อตกลงสรุปตามข้อสันนิษฐานตาม 2) ได้แล้ว และพบว่าข้อตกลงดังกล่าว ขัดแย้งกับหัวข้อที่ถูกยกขึ้นมาใน 1) ก็จะสามารถกล่าวไปในทำนองที่ว่าข้อสนทนาใน 1) นั้น ไม่เป็นความจริง

4) โสเครตีสก็จะสรุปว่า ที่คู่สนทนายกขึ้นมานั้นเป็นเท็จ ดังนั้นความเชื่อของโสเครตีสจึงเป็นฝ่ายถูก

สังเกตจากวิธีของโสเครตีสแบบผิวเผินเบื้องต้น จะพบว่าราวกับจะเป็นวิธีหาเรื่องข่มคู่สนทนา แต่ถ้ามองในแง่มุมเชิงบวก นั่นคือการสร้างบรรยากาศแห่งการโต้เถียงจนกระทั่งสิ้นสงสัย ทำให้สามารถได้ข้อสรุปที่ชัดเจนจากแต่เดิมที่ยังไม่ชัดเจน ซึ่งก็จะก่อให้เกิดปัญญาเกิดขึ้น จากมุมมองในการกระตุ้นความคิดด้วยการโต้เถียงเชิงหลักการเหตุผลดังกล่าว โสเครตีสนั้นต้องการให้เยาวชนหรือนักศึกษา (เป็นกลุ่มคนที่โสเครตีสให้ความสนใจที่จะสั่งสอน) ให้รู้จักที่จะกล้าตั้งข้อซักถาม และใช้การโต้กันด้วยเหตุและผลจนกว่าจะได้คำตอบ ไม่ใช่ได้ยินอะไรมาก็จำไว้เพียงอย่างเดียว ฟังอย่างเดียว เชื่ออย่างเดียวโดยไม่ได้อึดตามไปด้วย (ธันวา ศรีประมุง, 2562)

กล่าวโดยสรุป ในการที่จะก่อเกิดปัญญา โสเครตีสเชื่อในการที่จะต้องมีการตั้งคำถาม ตรวจสอบ พิสูจน์ วิเคราะห์ และแจ้งลึกลงไปในประเด็น เพื่อให้สามารถสรุปออกมาเป็นองค์ความรู้ที่ผ่านการตรวจสอบยืนยันแน่ชัดแล้ว หรือพูดในอีกนัยยะหนึ่งก็คือ แนววิธีที่นักวิทยาศาสตร์ใช้ในการค้นคว้าวิจัยเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ก็คือหลักการในการทำนองเดียวกันกับที่โสเครตีสได้นำเสนอไว้

เอกสารอ้างอิง

- โกวิท วงศ์สุรวัฒน์. (2559). โสเครติสกับกฎหมาย. มติชนออนไลน์. เข้าถึงได้จาก https://www.matichon.co.th/columnists/news_118695
- ธันวา ศรีประโม่ง (2562). แผ่นร้ายของโสเครติส และแผ่นร้ายของพ่อแม่สมัยใหม่กับลูกหลานแห่งยุคเครือข่ายสังคม. เข้าถึงได้จาก http://www.eng.mut.ac.th/article_detail.php?id=84 .
- สมบัติ จันทรวงศ์. (2520). ทฤษฎีการเมืองตะวันตก เล่มหนึ่ง สมัยโบราณ และยุคกลาง. สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย. กรุงเทพฯ: บริษัท สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช จำกัด.
- Husnana11. (2562). โสเครติส. เข้าถึงได้จาก <http://husnana11.blogspot.com/>.